

УДК 378.7:18:37.01

Ткач М.М.,

доцент кафедри теорії та методики музичного мистецтва

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

кандидат педагогічних наук

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ РЕСУРСИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОРОЗУМІННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті виявлено герменевтичні ресурси компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, проаналізовано кластери компетентностей його професійного світорозуміння та узагальнено результати теоретичного аналізу в руслі музично-педагогічної освіти.

Ключові слова: герменевтичні ресурси, кластери компетентностей, професійне світорозуміння, майбутній вчитель музики, музично-педагогічна освіта.

Система вищої освіти України, зокрема мистецької, зазнала значних змін, що пов'язано із соціально-економічними трансформаціями у світі, процесами глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства. Інтенсивний процес модернізації вищої освіти спрямовується на оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців та визначає необхідність змін у всіх сферах, що забезпечують функціонування системи освіти, зокрема, й у системі професійної підготовки фахівців мистецького спрямування.

Перехід вищої освіти, у тому числі й мистецької, на якісно новий рівень пов'язаний із новими концептуальними підходами до розуміння сутності освіти, що вимагає відповідної готовності до змін і кваліфікації від викладачів вищих навчальних закладів. Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів музики, на наш погляд, полягає в зміщенні акцентів у процесі професійної взаємодії в поле віднаходження смислів, в якому провідну роль відіграє розуміння. Саме тому особливої значущості в системі вищої мистецької освіти набуває *герменевтичний підхід* як методологічна основа інтерпрета-

ції, але не тільки у своєму вузькому значенні (як інтерпретація музичного твору), а набагато ширше — як засіб пізнання й розуміння особистістю світу [3].

Як загальнонаукова теорія інтерпретації і розуміння герменевтика наділена потужним гуманістичним потенціалом, оскільки особливого значення надає позанауковим формам духовного осягнення людини, які потребують виявлення їхніх педагогічних можливостей і координації з науково-педагогічним знанням. Тому настанова на забезпечення майбутніх фахівців мистецького спрямування педагогічно і художньо доцільними знаннями щодо музичних творів є недостатньою і трансформується, не втрачаючи своєї методичної цінності, у напрямі формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики через розуміння—співпереживання світу і себе в ньому [3, 23].

Варто також зазначити, що професійне світорозуміння майбутнього вчителя музики не тільки детермінує його професійну діяльність, а й конкретизується в такій важливій для нього якості як компетентність. Адже саме компетентність визначає здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності та інші особисті якості. У зв'язку з цим актуальним, на наш погляд, є виявлення герменевтичних ресурсів компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики і окреслення шляхів педагогічного вирішення поставленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями та педагогами-практиками розроблено концептуальні положення у сфері педагогічної та мистецької освіти, а також накопичено позитивний досвід професійної підготовки майбутніх учителів музики: досліджено методологічні основи філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, С. Квіт, В. Кремень, В. Огнев'юк, І. Предборська та ін.); сформульовано концептуальні положення у сфері філософії музичного мистецтва (Б. Асаф'єв, М. Каган, О. Лосєв, В. Суханцева, З. Фоміна, Г. Щербакова та ін.) та загальної мистецької освіти (С. Горбенко, Л. Масол, Н. Миропольська та ін.); визначено зміст вищої музично-педагогічної освіти (Е. Абдуллін, Л. Арчажнікова, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.) та фахової методичної підготовки майбутнього вчителя музики (О. Апраксина, О. Ростовський, Л. Хлебнікова та ін.).

Наукові засади герменевтики розроблено у працях вчених-філософів: Ф. Аста, В. Дільтея, Г.-Г. Гадамера, М. Хайдеггера, Ф. Шлейєрмахера та ін. Герменевтичні принципи у педагогіці висвітлено у дослідженнях відомих вчених-педагогів: А. Закірової, В. Загвязинського, І. Суліми, Ю. Сенько, В. Слободчикова та ін. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті представлено у колективній монографії О. Олексюк, М. Ткач, Д. Лісуна.

Теоретико-методологічним підґрунтям оновлення професійної підготовки майбутніх учителів музики на засадах компетентнісного підходу слугують фундаментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців (І. Бех, А. Вербицький, В. Краєвський, Дж. Равен, О. Савченко, В. Сластьонін, В. Серіков, А. Хуторської та ін.). Різні наукові підходи щодо визначення структури й змісту компетентностей майбутнього вчителя музики широко відображено у дослідженнях О. Олексюк, О. Отич, А. Растригіної, Т. Пляченко, Н. Попович, К. Кабріль та ін.

Утім, дослідження герменевтичних ресурсів компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, на наш погляд, є недостатньо вивченим, що і зумовило вибір теми статті.

Мета статті — виявити герменевтичні ресурси компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики в контексті теоретичного осмислення музично-педагогічної освіти. Відповідно до вказаної мети ми окреслили коло необхідних **завдань**: висвітлити наукові підходи (герменевтичний, компетентнісний) щодо музично-педагогічного процесу; проаналізувати класери компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики; узагальнити результати теоретичного аналізу в руслі музично-педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Дослідження генезису та еволюції герменевтики, яка у процесі суспільного розвитку із мистецтва інтерпретації трансформувалася у філософську науку, дають підстави констатувати факт широкого проникнення герменевтичних ідей у сферу гуманітарних наук. Герменевтика, яка заснована на ідеях феноменології, антропології, екзистенціалізму, відкриває нові шляхи гуманізації освіти, тим самим впливає на все суспільство і тенденції його розвитку та сприяє стійкому розвитку світу. Свідоме застосування герменевтики вносить нову якість у розвиток гуманістичних процесів як у філософії освіти, так і в практику цього соціально-

го інституту. Саме тому виокремлення педагогічної герменевтики (В. Загвязинський, А. Закірова, І. Суліма та ін.) в якості особливого напрямку педагогічної теорії та практики виявилось своєчасним і вкрай актуальним.

Так, розробляючи герменевтичний принцип у педагогіці, А. Закірова [1] розглядає герменевтику не тільки як теорію інтерпретації й розуміння текстів, а значно ширше — як методологію пізнання феноменів гуманітарної культури, підкреслюючи, що важливе значення у цьому процесі має світогляд особистості, яка пізнає. Наголошуючи у такий спосіб на визначній ролі суб'єктивного начала, дослідниця вважає доцільним у процесі розуміння збагатити цю ідею особистісним досвідом і саморозумінням. У зв'язку з цим проблема герменевтичного розуміння стає обов'язковим компонентом не тільки повсякденного життя людини, а й загально-методологічною настановою в контексті педагогічного процесу.

Вищеокреслені позиції узгоджуються з нашим уявленням щодо зазначеного поняття, оскільки особливий інтерес і перспективу для теми дослідження становить герменевтичний підхід і розуміння як один із центральних його моментів. *Герменевтичний підхід* розглядається як усвідомлена орієнтація особистості на реалізацію сукупності принципів, методів та прийомів навчання, пізнання й осмислення дійсності, що передбачає привнесення особистісного розуміння смислових аспектів професійної діяльності шляхом широкого залучення когнітивно-пізнавальної, емоційно-ціннісної та поведінкової сфер майбутнього вчителя музики.

Якщо розглядати освіту як рух людини до осмисленого образу себе в цьому світі, тоді педагогічний процес буде спрямованим на знаходження смислу і розуміння. Оскільки професійне світорозуміння майбутнього вчителя музики пов'язане з іншими світами і, передусім, музично-педагогічних цінностей, то з нього утворюється єдиний і безкінечно різноманітний світ сучасного вчителя музики, що забезпечує розуміння себе та іншого через професійну діяльність, а також саму професію і себе в ній.

У контексті нашого дослідження ми розглядаємо професійне світорозуміння як складне інтегральне утворення, що відображає органічний взаємозв'язок універсальї педагогічної культури (педагогічної картини світу, художнього світогляду, Я-концепції вчителя музики); об'єднує в єдине ціле когнітивно-пізнавальні,

емоційно-ціннісні та поведінкові процеси духовно-психологічної структури особистості; ґрунтується на життєвому і професійному досвіді, кристалізуючи педагогічні смисли та включає світоглядну компетентність [5]. У статичному стані професійне світорозуміння розгортається в онтологічних, ціннісно-смыслових та методологічних координатах, а в динаміці — виявляється у формах, методах та прийомах професійно-педагогічної діяльності.

Як відомо, ефективність та якість освіти традиційно оцінюють за кінцевим результатом, мірою оволодіння стандартами, загальнокультурними та професійними компетентностями. У Законі України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 р. № 1556-VII) зазначається, що «компетентність — динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність» [6].

Сучасні вчені (А. Вербицький, В. Серіков, Ю. Сенько, В. Слободчиков та ін.) вважають, що компетентність як екзистенційна властивість людини — це продукт її власної життєтворчої активності. У цьому контексті, на думку О. Олексюк, змістом модернізації освіти є не абстрактна педагогічна технологія, а духовний потенціал особистості вчителя музики та його професійна компетентність, яка проявляється в здатності набувати нових знань і умінь, розв'язувати завдання, що є суттєвими не тільки для його професійної діяльності, а й в цілому для буття [2, 495]. Отже, під компетентністю ми розуміємо комплексний ресурс особистості, що забезпечує можливість ефективної діяльності майбутнього вчителя музики в професійній сфері.

Компетентнісний підхід у вищій мистецькій освіті визначається як освітній результат професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Реалізація компетентнісного підходу у вищій мистецькій освіті зумовлена радикальними змінами, що відбуваються у сферах духовного життя і в професійних структурах [2, 494]. Оскільки перед освітніми закладами сьогодні поставлено завдання щодо формування особистості, яка має цілісне світорозуміння, зростає необхідність оволодіння майбутніми фахівцями кластерів компетентностей як загальнокультурних, так і професійних у процесі їхньої квазіпрофесійної та професійної діяльності.

Кластер або кластери (з *англ.* “cluster”— гроно, горстка) в педагогіці визначають групи компетентностей, що сформовані за певними ознаками, а саме за: характеристиками прояву, завданнями професійної діяльності (М. Гуськова); видами людської діяльності в системі суб’єкт-об’єктних і суб’єкт-суб’єктних відносин (В. Луговий). Як зазначалося вище, професійне світорозуміння майбутнього вчителя музики визначається когнітивно-пізнавальними, емоційно-ціннісними та поведінковими процесами в духовно-психологічній структурі особистості. З огляду на це, розглянемо кластери компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, які структуровані і сформовані за певними ознаками та визначаються вищевказаними процесами.

Когнітивно-пізнавальний кластер професійного світорозуміння включає здатність до:

- нагромадження музично-естетичного тезаурусу майбутнього вчителя музики;
- пізнання змісту музичного твору на основі внутрішнього міжособистісного діалогу з його автором у загальному контексті культури;
- самостійного розв’язання суперечностей пізнання змісту музичного твору, що зумовлені специфікою герменевтичного кола.

Емоційно-ціннісний кластер професійного світорозуміння включає здатність до:

- сприйняття та розуміння явищ музичного мистецтва з позицій особистісних і загальнолюдських цінностей;
- емпатійного проникнення в логіку тексту, «вчування в текст»;
- актуалізації власного світогляду в інтерпретаційному процесі;
- розуміння мистецького твору у виході за межі інтерпретаційної діяльності.

Творчо-діяльнісний кластер професійного світорозуміння включає здатність до:

- постійного розширення й поглиблення розуміння змісту виконуваного твору в загальному контексті культури;
- духовної інтерпретації тексту в розкритті його смислу і значення в універсумі культури;
- продукування якісно нової цілісності об’єкта пізнання, смисл якого набуває іншого розуміння.

Отже, виявлення кластерів компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики може стати основою оцінки лише перспективних результатів музично-педагогічної освіти, характеризуючи інструментарій розуміння і дії одночасно. У зв'язку з цим формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики відбувається як входження у «герменевтичне коло», в якому немає початку і кінця, «кінець і визначає початок, як початок — кінець» (Г.-Г. Гадамер). Іншими словами, педагогічна культура як можливість майбутнього вчителя музики стати компетентним виявляється в його компетентностях опосередковано, завдяки професійному світорозумінню. І навпаки: становлення педагогічної культури відбувається у процесі реалізації компетентностей і також опосередковано професійним світорозумінням майбутнього вчителя музики. Співвідношення між професійними компетентностями і професійним світорозумінням таке ж саме, як і між засобом і ціллю, тобто професійне світорозуміння синтезує в собі компетентності, які його конкретизують у педагогічній діяльності.

Таким чином процес навчання спрямовується на розширення умовними «концентричними колами»: від засвоєння компетентностей як сукупності норм, визначених державними освітніми стандартами до побудови власного професійного світорозуміння і конкретизації компетентностей на його основі у педагогічній діяльності. Упровадження компетентнісного підходу у процесі формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики на засадах герменевтики сприятиме більш ефективному вирішенню професійних, соціальних, особистісних проблем, а також доповнюється ціннісно-смісловими, морально-вольовими, поведінковими характеристиками майбутнього фахівця і перетворюється в компетентність — універсальні знання і досвід, що дають змогу реалізувати широке коло повноважень (А. Жук, В. Сластьонін, Дж. Равен та ін.) [4, 213].

Висновки. Узагальнюючи викладені вище результати теоретичного аналізу, можна намітити особистісно-творчу програму використання герменевтичних ресурсів компетентностей професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики, створюючи передумови для педагогічного вирішення проблеми:

— по-перше, стає можливим її теоретичне осмислення в руслі музично-педагогічної освіти;

— по-друге, створюються умови для розроблення такого визначення цієї якості особистості, які дозволять наблизити загальнофілософські підходи проблеми формування професійного світорозуміння до конкретних завдань музично-педагогічної науки.

Джерело

1. Закирова А.Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики / А.Ф. Закирова. — Тюмень : Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2001. — 152 с.
2. Олексюк О.М. Компетентнісно-орієнтований освітній простір як основа модернізації вищої мистецької освіти / О.М. Олексюк // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — С. 494–501.
3. Олексюк О.М. Герменевтичний підхід у вищій мистецькій освіті : [колект. моногр.] / О.М. Олексюк, М.М. Ткач, Д.В. Лісун. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 164 с.
4. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О.М. Олексюк. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 248 с.
5. Ткач М.М. Універсалії педагогічної культури в структурі професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики / М.М. Ткач // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія : зб. ст. — Ялта : РВВ КГУ, 2014. — Вип. 45. — Ч. 3. — С. 227–233.
6. Закон України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 № 1556-VII) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> — Назва з екрана.

В статье выявлены герменевтические ресурсы компетентностей профессионального миропонимания будущего учителя музыки, проанализированы кластеры компетентностей его профессионального миропонимания, обобщены результаты теоретического анализа в русле музыкально-педагогического образования.

Ключевые слова: герменевтические ресурсы, кластеры компетентностей, профессиональное миропонимание, будущий учитель музыки, музыкально-педагогическое образование.

The articles finds out hermeneutics resources of competences of professional attitude of future Music teacher, analyzes clusters of his / her competences of professional attitude, summarizes the results of theoretical analysis in the contest of musical-pedagogical education.

Key words: hermeneutics resources, clusters of competences, professional attitude, future Music teacher, musical-pedagogical education.